

Högsta domstolen
Box 2066
103 12 Stockholm

BJ ./. riksåklagaren angående uppmaning till självmord m.m.

(Svea hovrätts dom den 7 februari 2023 i mål B 8041-22)

Högsta domstolen har förelagt riksåklagaren att sända eller lämna in svarsskrivelse över BJ:s överklagande. Följande anför.

Min inställning

Jag bestrider ändring av hovrättens dom och avstyrker prövningstillstånd.

Bakgrund

BJ har mot sitt nekande dömts i hovrätten för bland annat uppmaning till självmord i fem fall under perioden den 26–28 juli 2021 genom att han har skickat meddelanden till SJ med uppmaning att hon ska ta livet av sig. Gärningarna har varit ägnade att medföra en inte obetydlig fara för att JS skulle begå självmord.

Hovrätten fann det utrett att motivet för brottet hade varit att bevara eller återupprätta en persons eller familjs heder (29 kap. 2 § 10 brottsbalken) och att detta skulle ges en skärpande inverkan på straffet. Med beaktande även av, i lindrande riktning, att tingsrättens dom lett till att BJ hade mist sitt arbete (29 kap. 5 § första stycket 6 brottsbalken) bestämdes fängelsestraffet till fängelse i tio månader.

Överklagandet

BJ har yrkat att Högsta domstolen ska frikänna honom från ansvar för uppmaning till självmord, olaga hot och vårdslöshet i trafik samt befria honom från all skadeståndsskyldighet. Han har gjort gällande att han under alla förhållanden inte ska dömas för att ha begått brott med s.k. hedersmotiv samt att påföljden och skadeståndsskyldigheten ska sättas ned.

Som skäl för prövningstillstånd har BJ gjort gällande att det behövs vägledning från Högsta domstolen avseende följande frågeställningar.

Åtalet om uppmaning till självmord (prioriterad prejudikatfråga)

- i. Vad är det straffbara området för uppmaning till självmord?
- ii. Hur ska bedömningen ske avseende om gärningen är ägnad att medföra en inte obetydlig fara för självmord, och då särskilt om den påstådda uppmaningen inte lett till självmord och målsäganden själv inte heller ansett att det fanns risk för att uppmaningen skulle leda till självmord?
- iii. Hur görs bedömning av brottsenhet?
- iv. Hur bör straffvärdesbedömning ske?

v. Vad för, om något, artvärde har uppmaning till självmord?

Hedersmotiv (prioriterad prejudikatfråga)

vi. Under vilka förutsättningar kan motiv för brott anses ha varit för att bevara eller återupprätta heder?

vii. Vilket genomslag ska ett s.k. hedersmotiv få på straffvärdet?

Grunderna för min inställning

Straffbestämmelserna i 4 kap. 7 a § brottsbalken om uppmaning till självmord

Den som uppmanar eller på annat liknande sätt utövar psykisk påverkan mot någon att begå självmord döms, om gärningen är ägnad att medföra en inte obetydlig fara för en sådan handling, för *uppmaning till självmord* till fängelse i högst två år. Den som begår en sådan gärning och inte har uppsåt till men är oaktsam beträffande de omständigheter som innebär att gärningen är ägnad att medföra en inte obetydlig fara för självmord, döms för *oaktsam uppmaning till självmord* till böter eller fängelse i högst sex månader. Om en gärning med hänsyn till omständigheterna är mindre allvarlig, ska det inte dömas till ansvar. (4 kap. 7 a § brottsbalken.)

Straffbestämmelserna infördes den 1 maj 2021. Syftet med kriminaliseringen var att stärka det straffrättsliga skyddet mot att utsättas för uppmaningar eller annan psykisk påverkan att begå självmord.

Som bakgrund till kriminaliseringen beskrevs bland annat en företeelse som hade uppmärksamrats under senare år av innebörd att unga kvinnor som hoppar från balkonger eller fönster för att ta sina liv i många fall misstänks ha varit pådrivna av familjer och släktingar. Enligt polisen handlade det, angavs det, ofta i själva verket om förtäckta hedersmord, där familjerna klarar sig undan straff eftersom sättet att gå till väga är självmord.

Straffansvar för uppmaning till självmord förutsätter att en person muntligen eller skriftligen uppmanar eller på liknande sätt utövar psykisk påverkan mot någon annan att ta sitt liv, om agerandet typiskt sett kan medföra viss fara för att den utsatta personen faktiskt tar sitt liv. För fullbordat brott krävs att uppmaningen nått mottagaren.

Det är själva uppmaningen att någon ska ta sitt liv som är kriminaliserad, oavsett om den leder till handlande från den som utsätts eller inte. Sådana uppmaningar kan anses kränkande och typiskt sett farliga. Någon effekt krävs inte, dvs. den utsatta personen behöver varken ha tagit sitt liv eller ha försökt göra det. Det behöver inte heller ha förelegat någon konkret fara för att den utsatta personen skulle ta sitt liv. I stället är brottet konstruerat som ett abstrakt farebrott, vilket innebär att gärningsmannens handlande typiskt sett – under normala omständigheter – ska ha medfört en inte obetydlig fara för att den utsatta personen begår självmord.

En inte obetydlig fara för självmord ska framstå som en sannolik följd av handlandet, men faran behöver alltså inte ha uppstått i det enskilda fallet. Den utsatta personens egenupplevelse är inte avgörande för bedömningen. Straffansvar behöver inte aktualiseras bara för att den utsatta personen i det enskilda fallet påverkats i hög grad av uppmaningen och straffansvar kan aktualiseras även då någon konkret fara för att den utsatta personen skulle ta sitt liv inte fanns.

Vid farebedömningen ska de faktiska förhållandena runt uppmaningen samt de personliga förhållandena och hälsotillståndet för den utsatta personen tillmätas betydelse. I förarbetena anges som exempel på omständigheter som kan leda till bedömningen att gärningen varit ägnad att medföra en inte obetydlig fara för självmord att den som mottar uppmaningen lider av psykisk ohälsa eller av någon annan anledning kan anses befinna sig i en sårbar situation. Den utsatta behöver dock inte lida av depression eller psykisk sjukdom. En helhetsbedömning utifrån samtliga kända omständigheter ska göras. Också den utsattas ålder ska beaktas. En uppmaning till en minderårig kan i många fall vara ägnad att medföra en inte obetydlig fara för självmord, i synnerhet om uppmaningen görs av någon som intar en förtroendeställning till den unga.

För straffansvar krävs det uppsåt i förhållande till samtliga objektiva rekvisit. Det är tillräckligt att gärningspersonen haft uppsåt i förhållande till de omständigheter som, enligt en objektiv bedömning, gör handlandet ägnat att medföra en inte obetydlig fara för självmord. Att just dessa omständigheter inneburit att det typiskt sett förelegat en inte obetydlig fara för att den utsatta personen också tar sitt liv behöver således inte vara täckt av uppsåt. Likgiltighetsuppsåt är tillräckligt. Något syfte hos gärningspersonen att den utsatta personen ska ta sitt liv krävs inte.

I förarbetena uttalades att brottet i många fall bör kunna vara av sådan art att det finns skäl för att bestämma påföljden till fängelse även om straffvärdet i sig eller tidigare brottslighet inte talar för det.

(Se prop. 2020/21:74 s. 11 f., 16 f. och 29 f. samt Bäcklund m.fl., Brottsbalken [2023, version 22], JUNO, kommentaren till 4 kap. 7 a §.)

Hedersmotiv som försvårande omständighet vid straffmätningen

Som försvårande omständigheter vid bedömningen av straffvärdet ska, vid sidan av vad som gäller för varje särskild brottstyp, särskilt beaktas om ett motiv för brottet varit att bevara eller återupprätta en persons eller familjs, släkts eller annan liknande grupps heder (29 kap. 2 § 10 brottsbalken).

Bestämmelsen infördes den 1 juli 2020 och syftar till att förtydliga och markera att brott med hedersmotiv har ett högre straffvärde än likartad brottslighet som inte har ett sådant motiv. Hedersmotivet behöver inte ha varit det enda eller ens det huvudsakliga motivet för brottet för att bestämmelsen ska kunna tillämpas,

utan det räcker att ett motiv för brottet har varit hänförligt till heder.

Med heder avses enligt motiven en sådan kollektivt präglad heder som kännetecknas av starka patriarkala eller heteronormativa föreställningar och att familjens eller släktens anseende, ställning eller liknande är beroende av de individuella medlemmarnas handlande, t.ex. kvinnliga familjemedlemmars kyskhets och oskuld samt deras faktiska och påstådda beteende i förhållande till sådana ideal.

Det ska för det första vara fråga om en persons eller familjs eller släkts heder. Fall då det endast är en enskild persons uppfattade heder i en grupp som anses påverkad och som har föranlett brottsligheten – det kan t.ex. vara fråga om ett familjeöverhuvuds anseende – omfattas alltså. Även fall där en person begår brott för att personen i fråga anses som bärare av en familjs eller släkts heder omfattas. Ett sådant fall kan t.ex. vara att ett brott med hedersmotiv begås av pappan för att dottern i familjen anses ha kränkt släktens heder, som pappan är bärare av. Begreppen familj eller släkt avses i vid bemärkelse och kan alltså avse såväl nära familjemedlemmar som mer avlägsna släktingar. Vidare omfattas annan liknande grupps heder. Härmed avses andra med familjen eller släkten jämförbara kollektiv som i formell mening inte utgör familj eller släkt, men som betraktas som familj eller släkt, t.ex. klaner. Det är alltså inte ett krav att det finns ett släktskap i gruppen, men avsikten är inte att träffa grupper eller sammanslutningar som inte kan likställas med familj eller släkt, t.ex. kriminella nätverk. Den persons, familjs, släkts eller grupps heder som motivet knyter an till behöver inte vara gärningsmannens egen. Inte heller i de fall då brottet har begåtts för att bevara eller återupprätta en enskild persons heder behöver det vara fråga om gärningsmannens egna anseende. Av lagtexten framgår därför att det räcker att det är fråga om en persons eller familjs, släkts eller annan liknande grupps heder.

Genom formuleringen bevara eller återupprätta träffas såväl brott vilka begås för att motverka att hedern skadas eller förloras som brott vilka begås när hedern redan anses skadad eller förlorad, dvs. i efterhand i syfte att återupprätta en persons eller familjs, släkts eller annan liknande grupps anseende.

(Se prop. 2019/20:131 s. 104 f.)

Min bedömning

Skuldfrågan

BJ har i skriftliga meddelanden som nått hans 19-åriga dotter SJ uppmanat SJ att begå självmord genom att skriva att det är bättre att hon begår självmord, att hon ska begå självmord, att hon ska ta tabletter och att det sedan är över samt andra liknande formuleringar i enlighet med de dokumenterade meddelanden som har åberopats som bevisning i målet. Förutom uppmaningarna till självmord har BJ skickat andra meddelanden som innehåller angrepp på SJ person och hennes

påstått sexuellt skamliga uppförande, vilket också framgår av den återopade bevisningen. Det har sammantaget varit frågan om en stor mängd meddelanden med aggressivt och kränkande innehåll.

Uppmaningarna, som utgör de kriminaliserade handlingarna, har i det här fallet inte lett till något självmord eller försök till självmord från SJ:s sida, men straffansvar förutsätter vare sig en sådan effekt av BJ handlande eller någon konkret fara för att SJ skulle ta sitt liv. Inte heller har SJ egen upplevelse av faran för att hon skulle begå självmord som en följd av BJ uppmaningar någon avgörande betydelse för straffansvaret.

Det som ska avgöras vid prövningen av brottsmisstankarna mot BJ är om hans handlande typiskt sett har medfört en inte obetydlig fara för att SJ skulle begå självmord. Vid den bedömningen har det betydelse att BJ är målsägandens pappa och att målsäganden är en ung person utan andra släktingar i Sverige än pappan. Det ska också beaktas att SJ vid tidpunkten för gärningarna hade utsatts för såväl olaga hot (åtalspunkten 2) som upprepade grova tillmälen av sin pappa via en intensiv kontakt från hans sida. När hon tog emot meddelandena blev hon enligt egen uppgift förtvivlad. Av förhörsuppgifterna och de återopade meddelandenas innehåll framgår vidare, som hovrätten konstaterat, att BJ har agerat med ett hedersmotiv. Att unga kvinnor begår eller försöker begå självmord pådrivna av familjer och släktingar förekommer, på det sätt som förarbetena redovisat, inom hederskulturer (prop. 2020/21:74 s. 11).

SJ måste, med beaktande av omständigheterna kring gärningarna, anses ha befunnit sig i en sårbar situation då uppmaningarna att begå självmord har nått henne (a. prop. s. 30). Gärningarna har därför typiskt sett varit ägnade att medföra en inte obetydlig fara för självmord.

Jag delar tingsrättens och hovrättens bedömning av att BJ har begått gärningarna med uppsåt.

Förutsättningarna för straffansvar är uppfyllda i det här fallet. Hovrättens dom i frågan om skuld bör stå fast.

Påföljdsfrågan

På av hovrätten anförda skäl och vid en genomgång av meddelandenas och förhörens innehåll är det klarlagt att BJ har agerat med ett hedersmotiv då han har uppmanat SJ till självmord.

Som hovrätten har redogjort för utgör det utredda hedersmotivet en försvårande omständighet som ska inverka i skärpande riktning vid straffmätningen. De fem fallen av uppmaning till självmord har bedömts motsvara ett samlat straffvärde på ungefär fem månader, vilket innebär att det totala straffvärdet för brotten som BJ döms för enligt hovrättens bedömning överstiger fängelse i tio månader. Eftersom jag även delar hovrättens bedömning om att förlusten av anställning

ska beaktas som en förmildrande omständighet vid straffmätningen kan jag godta hovrättens bedömning av ett straffmättningsvärde som motsvarar fängelse i tio månader.

Jag delar vidare hovrättens bedömning, som överensstämmer med förarbetsuttalandena om att uppmaning till självmord är ett s.k. artbrott, att påföljden i det här fallet ska bestämmas till fängelse även om vare sig straffvärdet i sig eller tidigare brottslighet talar för det.

Slutsats

Min bedömning är att hovrättens domslut i dess helhet bör stå fast.

Prövningstillstånd

Enligt 54 kap. 10 § första stycket 1 rättegångsbalken får prövningstillstånd meddelas om det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av Högsta domstolen (prejudikatdispens). För att bevilja prövning enligt denna punkt krävs alltså att ett avgörande av Högsta domstolen blir av generell betydelse för bedömningen av framtida mål som innehåller liknande frågeställningar. Den enskildes intresse av att få tillstånd en prövning i Högsta domstolen kan inte föranleda prövningstillstånd på denna grund.

Vid ny lagstiftning är det allmänt sett av vikt för ledning av rättstillämpningen att Högsta domstolen prövar gränsdragningsfrågor som kan uppkomma vid domstolarnas tillämpning. I den lista med prioriterade prejudikatfrågor för år 2023 som Åklagarmyndigheten och Ekobrottsmyndigheten gemensamt tagit fram till ledning för vilka rättsliga områden som från åklagarsynpunkt bör prioriteras anges beträffande 4 kap. 7 a § brottsbalken att utvecklingen av praxis bör bevakas och beträffande straffskärpningsgrunden i 29 kap. 2 § 10 brottsbalken att det behövs vägledande uttalanden om hur stort genomslag ett utrett hedersmotiv bör ha vid bedömningen av straffvärdet.

När det gäller straffansvaret för uppmaning till självmord är förarbetsuttalandena tydliga i de frågor om det straffbara området och val av påföljd med hänvisning till art som överklagandet innefattar. Hovrättspraxis är än så länge alltför begränsad för att det ska vara möjligt att uttala sig om huruvida domstolarnas bedömningar spretar. Enligt Åklagarmyndighetens utvecklingscentrum, som ansvar för omvärldsbevakning avseende bland annat rättstillämpningen, har åklagarna inte anmält några tillämpningsproblem kopplade till straffbestämmelsen om uppmaning till självmord. Myndigheten fortsätter att bevaka utvecklingen av domstolspraxis. Något behov av vägledning finns enligt min uppfattning för närvarande inte.

När det gäller hedersmotivets inverkan vid straffmätningen finns det i och för sig ett inom Åklagarmyndigheten konstaterat behov av vägledning. Min bedömning är emellertid att det nu överklagande målet inte lämpar sig för att pröva den prejudikatintressanta frågan då det inte går att av domskälen läsa ut vilken

inverkan hedersmotivet har haft vid hovrättens straffmätning i förhållande till övriga för straffmätningen relevanta omständigheter.

Jag avstyrker prövningstillstånd.

Bevisuppgift och handläggning

Jag ber om att få återkomma med bevisuppgift och synpunkter på målets fortsatta handläggning för det fall Högsta domstolen meddelar prövningstillstånd i målet.

Katarina Johansson Welin

Eva Bloch

Kopia till:

Utvecklingscentrum.

Södertörns åklagarkammare i Stockholm (AM-3364-21).

Kammaråklagarna Cecilia Tepper och Kajsa Lindberg.